

Онiщенко Н. М. Правова доктрина, юридична наука та захист прав людини (коефіцієнт корисної дії)

Стаття присвячена, з одного боку, питанням, пов'язаним з категоріально-понятійним апаратом. Зокрема відмінностями категорії «правова доктрина» та «юридична наука». З другого – сутнісним дослідженням їх спільних потенцій в розбудові демократичної держави, ролі громадянського суспільства в часи праводержавозмін, заго-стренням уваги на значенні феномену «можливостей» для практики забезпечення і охорони прав людини.

Ключові слова: юридична наука, правова доктрина, права людини, права та можливості, правовий розвиток.

Onischenko N. M. Legal doctrine, legal science and protection of human rights (efficiency ratio)

The current state of Ukrainian society requires the scientific community to find answers to the general social impulses needed for reform strategies: from unconstructive attempts to replace the state with civil society to efforts aimed at their balanced interaction. It is the principle of social and political balance in the relationship between the rule of law and civil society should be the basis for correcting and correcting the unstable economic situation, overcoming acute social conflicts, establishing the rule of law, building a democratic state.

It should be noted that it is quite clear that sometimes the implementation of a right requires at least not one, but clearly several opportunities, such as: economic, educational, social, gender, etc., existing in the relevant spatio-temporal continuum.

Moreover, there is an indisputable thesis that there are no secondary or non-first-class or type of human rights, so every unrealized, not realized in time or not fully realized right, without a doubt, is based on the lack of, first of all, the corresponding real opportunities. It is also clear that the implementation of a certain right depends, for example, on the relevant regulations.

We note that state-building processes, their dynamics, progressive trends depend on many factors. In this context, the interconnectedness of the development of a democratic, legal, social, European state and the formation of a mature, active, civil society was considered.

Keywords: legal science, legal doctrine, human rights, rights and opportunities, legal development.

DOI: 10.33663/2524-017X-2020-11-2

УДК 342.534

***Василь Васильович Костицький,**
професор Київського національного
університету імені Тараса Шевченка,
доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України*

***Ірина Олександрівна Костицька,**
старший науковий співробітник,
заст. завідуючого відділом
Інституту законодавства
Верховної Ради України,
кандидат юридичних наук*

**ПРО ДВІ ТЕНДЕНЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ
ВІДПОВІДАЛЬНОГО ПРЕДСТАВНИЦЬКОГО ПРАВЛІННЯ
В СУЧАСНІЙ ДЕРЖАВІ**

Постановка проблеми. Сучасний розвиток супроводжується глобальними викликами, відповіді на які передбачають пошук нових форм організації та здійснення влади. Ліберальні форми організації влади у різних науково-теоретичних вимірах, концепціях та політико-правових моделях (класичний лібералізм, неолібералізм, лібертаріанство, кейнсіанська модель економічного розвитку), побудовані на приматі прав і свобод людини і громадянина, індивідуальному егоїзмі, вільній

конкуренції, обмеженні влади правом [10; 14], у зіткненні з цими глобальними викликами продемонстрували низьку ефективність, іноді інструментальну неспроможність вирішення соціально-економічних, екологічних або політико-правових проблем. Утвердження в Україні демократичної правової держави передбачає неодмінне досягнення раціонального балансу між потребами суспільства і особи, держави і людини та громадянина, суспільства і держави, що обумовлює потребу у відповідних наукових правових дослідженнях. Виділимо тут теоретико-правові складові, оскільки вищенаведене обумовлює перегляд ряду усталених підходів до розуміння і призначення права у сучасному суспільстві [31, с. 3-13]. В умовах кліматичних загроз, розростання пандемії, поширення тероризму постає питання про новий зміст соціальної відповідальності держави, про її завдання поєднати принципи лібералізму, примату прав і свобод людини як найвищої цінності та права соціуму, тобто мова йде про нове прочитання таких фундаментальних категорій, як парламентаризм і вибори, конституція і верховенство права, відповідальний уряд і відповідальне урядування, що зрештою зводиться до потреби розгляду проблеми відповідального представництва. Адже згадані інститути та категорії є не просто формами здійснення влади, але і незаперечними правовими цінностями, що створюють своєрідний аксіологічний підмурок функціонуванню влади.

Тому питання запровадження та функціонування відповідального представницького правління в Україні, а, як показує практика боротьби з поширенням коронавірусу, і для інших держав, набуває першорядного значення саме в контексті курсу на розбудову демократичної правової держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Підґрунтя теоретичного концепту відповідального представницького правління складає категорія представництва, добре відома правовій науці та практиці ще від античної доби. Невипадково Г. Єллінек ідею представництва відносив до першопочаткових правових поглядів людини [5, с. 418], що трактується як «здійснення якоюсь особою (представником) юридичних дій на основі і в межах певних повноважень від імені іншої особи – того, кого представляють» [2, с. 365]; вчинення правочинів та інших юридичних дій однією особою (представником) від імені та в інтересах іншої особи згідно з довіреністю або в силу закону [3, с. 1064].

Становлення ідеї представницького правління відбувається в період західноєвропейського Середньовіччя [1, с. 46; 4; 8, с. 218] та пов'язане із взаєминами усередині католицької церкви, а також між містами і феодалними монархами, хоч деякі сучасні дослідники (як-от Б. Манен) схильні шукати його витоки ще в давньоафінській демократії [6, с. 15-16], поступово ця ідея набула характеру концепції відповідального представницького правління, неодмінним елементом якого став парламент як вищий колегіальний та представницький орган нації.

Не дивлячись на велику кількість наукових досліджень, які окреслюють сутність представницької системи, народного представництва та його інваріанти, концепцій юридичної відповідальності держави і парламенту, проблематика відповідального представницького правління як необхідної теоретико-правової основи для моделювання влади досі не стала загальноновизнаною в юридичній науці, хоч термін «представницьке правління» [33], як пише французький дослідник П. Розанвалон, вперше був вжитий ще у листі американського політичного діяча О. Гамільтона у 1777 році [12]. Потім вже більш систематично воно використовувалося на початку 1790-х років – в першу чергу відомими мислителями Т. Пейном, Ж. Кондорсе, Е. Ж. Сійєсом. При цьому, Е. Ж. Сійєс у своїх «Основах суспільного устрою» розрізняв два тлумачення представницького правління, з яких тільки одне є демократичним, хоча обидва засновані на виборності і, отже, застосовні до великих і населених територій [12]. В одному випадку мова йде про «заохочення партійних консультацій на місцевому рівні», в іншому – лише про «делегування представників в центральну асамблею» [7, с. 216].

У сучасній науці цей феномен аналізується переважно через призму демократичного дискурсу, зокрема концепцій «конкурентної» демократії (як способу здійснення електоральної конкуренції за владу) (Й. Шумпетер, Р. Даль, Дж. Сарторі, Дж. Х. Хеллоуел, Дж. Шапіро та ін.) та «учасницької» демократії (як спосіб забезпечення участі громадян в управлінні справами держави) (Дж. Дьюї, Дж. Д. Коул, В. Остром, А. Турен та ін.) [7, с. 217], що збігається з оголошеним на початку статті підходом авторів до визначення відповідального представницького правління як основи формування і функціонування всього механізму державної влади [12].

Мета статті. Метою даної статті є постановка проблеми про врахування у моделюванні сучасної держави двох тенденцій, пов'язаних із загостренням глобальних викликів і необхідністю посилення державно-правового впливу на соціально-економічне, політико-правове та гуманітарне

життя суспільства і людини, з одного боку, та збереження ліберальних цінностей організації і здійснення влади, з другого боку.

Основні результати дослідження. Відповідальне представницьке правління у найзагальнішому вигляді розглядається як система механізмів обмеження владного свавілля [9, с. 42]. У цьому сенсі відповідальне представницьке правління слід вважати складовою частиною системи обмеження влади як більш широкого за змістом політико-правового феномену [10; 11, с. 47-54]. У межах такого правління «для забезпечення легітимності публічної влади конституція виражає формалізацію повноважень і відповідальності органів публічної влади. Здійснення ефективного публічного управління залежить від зворотних зв'язків із народом та визначення форми впливу народу на управлінські рішення у суспільстві» [12, с. 266]. На нашу думку, сьогодні є підстави говорити про те, що відповідальне представницьке правління не може бути обмежене тільки інститутом парламентаризму, має охоплювати також інститути президенства та місцевого самоврядування [13, с. 47-50; 14, с. 27-34], а впливає із інституту відповідальності держави і місцевого самоврядування перед суспільством, громадою і людиною [15; 16].

При цьому, згідно з висновками американських учених, представницьке правління, визначене конституцією і відповідальне перед народом на основі загального всенародного періодичного волевиявлення, взагалі належить до числа визначальних ознак конституціоналізму [17, с. 41-42; 18, с. 62-63]. Нині, у контексті моделі відповідального представницького правління, зокрема, представництво та відповідальність тісно поєднуються в одному дискурсі західної політології та конституціоналістики [19; 20].

У зарубіжному праві представництво розглядається щонайменше у трьох основних значеннях: як правовідношення; як функції представника у відповідному правовідношенні; як правовий інститут у цілому, що включає внутрішні та зовнішні форми представництва [21, с. 61]. Тому погодимося із влучним висловом Ф. Анкерсмита: «...без політичної репрезентації немає і народу як реальної політичної єдності» [22, с. 28].

Категорія народного представництва є однією з провідних у теорії права та в теорії конституційного права, з якою пов'язується визнання народу суб'єктом права і суб'єктом влади, що є юридичною підставою самовизначення народу та його суверенітету, права народу на творення держави та формування органів влади. З цією теорією тісно пов'язана категорія політичного представництва.

У сучасній науковій літературі виокремлюються два основних підходи до визначення суті політичного представництва – широкий та вузький. У межах першого підходу до представницької системи включають усіх осіб (виборних та призначуваних членів законодавчих та виконавчих органів), які приймають більшість рішень у формі законів або виконавчих розпоряджень, певним чином відображаючи інтереси всього суспільства чи його окремих частин. При цьому компонентами структури політичного представництва виявляються практично всі органи влади та працюючі в них посадові особи [24, с.13], проте, чи не головним недоліком цього широкого підходу є те, що визначальною властивістю різні дослідники вважають якусь одну характерну рису, яка домінує в системі народного представництва і при цьому мало у кого з них збігається [24, с. 14-15].

Дійсно представницька система виступає виключно то як функціонально єдина система установ, то як організована група людей, то як форма соціальності, то як процес пристосування одне до одного думки більшості населення і державної політики [30, с. 13]. Характерною в цьому ключі є теоретична конструкція, запропонована американською дослідницею Х. Піткін [29, с. 191], в інтерпретації якої представництво не позначає емпіричну реальність, а означає віртуальну передачу влади [24, с. 13-14; 29, с. 191; 25, с. 64].

На відміну від політичного представництва, поняття «народного представництва» більш наочно і конкретно вказує на реальне джерело влади, лакмусовий папірець для визначення рівня демократичності влади та політичного режиму держави [12]. Найширше виявляється народне представництво в парламентських республіках, провідною особливістю яких є верховенство парламенту в системі органів державної влади [26].

Відтак, концептуально важливим є те, що народне представництво передбачає вираження інтересів народу. Воно обумовлене народовладдям, є відображенням участі в діяльності публічних установ представників суспільства і підпорядковується конституційно-правовим принципам демократичного правління. Ще давньогрецькі (Анаксагор, Арістотель, Демосфен, Перикл, Платон, Протагор) та римські (зокрема Цицерон) мислителі вказували на необхідність народного представни-

цтва як однієї з основ державного правління. За умови, якщо народ у державі має політичні права, але не може (внаслідок значних територіальних просторів держави) скористатися ними безпосередньо, він обирає на певний термін представників, яким делегує свої повноваження, але не в повному обсязі, а частково (йдеться про існування референдуму) [27, с. 34]. З точки зору видатного французького мислителя доби Просвітництва Ш. Л. Монтеск'є, яка нині є усталеною та класичною в тлумаченні призначення і суті народного представництва, ідея такого представництва ґрунтується на тому очевидному міркуванні, що оскільки народ безпосередньо не в змозі здійснювати законодавчу владу, він може робити це за допомогою своїх представників [28, с. 289]. Такі ж міркування, на думку американської дослідниці Х. Піткін, були визначальними для О. Гамільтона, Дж. Джея та Дж. Медісона. Отже, за Ш. Л. Монтеск'є, парламентарії є представниками народу в парламенті, саме обрані депутати здатні найкраще обговорювати державні інтереси, а загальнодержавний представницький орган слід обирати для ухвалення законів та контролю за їх виконанням [28, с. 293].

Необхідність утвердження відповідального представницького правління обумовлена двома тенденціями. З одного боку, існує велика сила інерції та суспільного і індивідуального запиту на лібералізм влади, домінування інтересів приватної власності у системі економічних цінностей, в основі яких – ідеологія людиноцентризму та «мінімальної держави» і з якими сучасне суспільство не хотіло б розпрощатися.

З другого боку, глобальні виклики обумовлюють необхідність розширення соціоцентризму у функціонуванні державної влади та місцевого самоврядування, посилення державно-владного впливу задля вирішення загальних проблем часом із одночасним обмеженням можливостей особи, як це мало місце у протидії коронавірусу COVID-19, реакції західноєвропейських держав на масові етнічні переселення з азіатських, близькосхідних та північно-африканських країн або необхідністю реагування держав щодо обмеження підприємницької діяльності у зв'язку із змінами клімату та забрудненням довкілля. Отже, сучасній державі доводиться поєднувати у своїй діяльності ці дві тенденції, але в обидвох випадках маємо справу з необхідністю утвердження відповідальності держави перед суспільством і людиною, впровадження у практику здійснення влади позитивної (перспективної) та ретроспективної відповідальності держави, яка може бути реалізована тільки за умови відповідального представницького правління.

Висновки. Отже, панівною у сучасних демократичних державах є доктрина народного представництва, тісно пов'язана з концепцією народного суверенітету та принципом рівності громадян у здійсненні їх політичних прав. Ключовою ознакою такого представництва є визначальна роль прямих виборів як засобу кооптації народних представників до складу представницьких органів влади [12]. На нашу думку, з відповідальним представницьким правлінням пов'язані нерозривно принцип верховенства права, організація влади на засадах її поділу на гілки, обмеження влади правом. У цій категорії логічно поєднується визнання народу суб'єктом права та суб'єктом влади, який формує через систему народного представництва увесь механізм державної і самоврядної влади, а також розуміння соціальної та юридичної відповідальності держави і муніципалітетів перед народом як сувереном, їх обов'язки забезпечувати правопорядок і захист прав і свобод людини і громадянина та соціуму, в тому числі і в умовах нових глобальних викликів.

Список використаних джерел

1. Анкерсмит Ф. Р. Эстетическая политика. Политическая философия по ту сторону факта и ценности / пер. с англ. Д. Кралечкина; под науч. ред. И. Борисовой; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». Москва : Издательский дом Высшей школы экономики, 2014.
2. *Энциклопедический словарь правовых знаний*: Советское право / ред. В. М. Чхиквадзе. Москва : Изд-во «Советская Энциклопедия», 1965. С. 365.
3. *Советский Энциклопедический Словарь*. 4-е изд. Москва : Советская Энциклопедия, 1989. С. 1064.
4. Griffiths G. *Representative Government in Western Europe in the Sixteenth Century*. Oxford, Clarendon Press, 1968, un vol. in-8°, xviii-622 p.
5. *Эллиник Г. Общее учение о государстве: Право современного государства* / под ред. С. И. Гессен. 2-е изд., исправ. и допол. Санкт-Петербург : Н. К. Мартьянов, 1908. Т. 1. С. 418.

6. Манен Б. Принципы представительного правления / пер. с фр. Санкт-Петербург: Евр. ун-т в Санкт-Петербурге, 2008. С. 16-56.
7. Медяник Д. В. Виникнення і розвиток ідеї політичного представництва у політичній думці Західної Європи // Вісник Дніпропетровського університету. 2012. № 9/2. С. 216-217.
8. Mansfield H. C., Jr. Modern and Medieval Representation // Representation / ed. by J. R. Pennock, J. W. Chapman. N.Y., 1968. P. 55-82.
9. Закоморна К. О. Відповідальне правління в аспекті конституційної реформи: український та зарубіжний досвід // Актуальні проблеми державного будівництва та місцевого саморядування в контексті конституційної модернізації. Харків : НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2016. С. 42.
10. Костицький В. В., Кобан О. Г. Обмеження правом законодавчої та судової влади : монографія. Київ : «Видавничий дім «АртЕк», 2017. 228 с.
11. Бориславська О. Конституційна реформа як шлях формування в Україні конституційної системи обмеженого правління (на основі досвіду європейської моделі конституціоналізму) // Право України. 2014. № 7. С. 47-54.
12. Савчин М. В. Конституціоналізм і природа конституції : монографія. Ужгород : Поліграфцентр «Ліра», 2009. С. 266.
13. Kostytsky V. Scientific ideas, legal progress, scientific legal doctrine: searching for the optimal power model in the modern state // European science. Európska Veda. Scientific journal. Vedecký časopis, Podhájska, Vol. 4., 2019, pp. 47-50.
14. Kostytsky V. Local self-government as a separate branch of power in Ukraine: theoretical and methodological issue // V. Kostytsky // Соціологія права. – 2019. – № № 1-2 (26-27). – С. 27-34.
15. Костицька І. О. Інститут президентства в Україні: становлення і функціонування / Теоретико-правовий аналіз. К. : Інститут законодавчих передбачень і правової експертизи. 2003. – 496 с.
16. Kostytska I. O. Institute of Presidency in Ukraine: Establishment and function. Theoretical and legal analisis. K. : Institute of Legislative Projections and Legal Expertise, 2003. – 74 p.
17. Henkin L. New Birth of Constitutionalism: Genetis Influence and Genetis Defects // Constitutionalism, identity, difference and legitimacy: theoretical perspectives / editor Michel Roseufeld: A conference on Comparative Constitutionalism: Theoretical Perspectives on the Role of Constitutions in the Interplay Between Identity and Diversity (January, 1993). Cordozo Law Review, 1994. P. 41-42.
18. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм : монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2010. С. 62-63.
19. Representation and Responsibility: Exploring Legislative Ethics. Editors: Bruce Jennings, Daniel Callahan. New York : Plenum press, 1985. 332 p.
20. Matthew Flinders. Fifty Years of Representative and Responsible Government: Contemporary Relevance, Theoretical Revisions and Conceptual Reflection; Birch A. H. Representative and Responsible Government. 1964.
21. Субботин Н. А. Представительство в англо-американском праве : дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Москва, 1983.
22. Анкерсмит Ф. Р. Репрезентативная демократия. Эстетический подход к конфликту и компромиссу // Логос. 2004. № 2 (42). С. 28.
23. Еллинек Г. Общее учение о государстве. 2-е изд., исправ. и допол. С. И. Гессеном. Санкт-Петербург : Издание Юрид. книжного магазина, 1908. С. 429–430.
24. Савельев В. А. Капитолий США: прошлое и настоящее. Москва : Мысль, 1989.
25. Костицька І. О. Політико-правова природа народного представництва // Право України. – 2006. – № 10. – С. 9-14.
26. Костицька І. О. Конституційно-правові основи статусу народного депутата України в системі народного представництва: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Київ, 2010.
27. Васильченко О. Ю. Розвиток інституту народного представництва в Україні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.01. Київ, 2017.
28. Монтеस्कье Ш. Л. Избранные произведения / общ. ред. и вступ. ст. М. П. Баскина. Москва : Гослитиздат, 1955.
29. Pitkin H. F. The Concept of Representation: Murphy Colleen, Gardoni Paolo, McKim Robert. Climate change and Its Imhacts. Risk and Inequalities. Springer International Publishiing, AG, part of Springer Nature, 2018// [http:// doi| org/10.1007/978-3-319-77544-9](http://doi.org/10.1007/978-3-319-77544-9). – P. 191.
30. Шаповал В. Політико-правова категорія народного представництва: питання теорії // Право України. – 2013. – № 5. – С. 13.
31. Оніщенко Н. М. Проблеми поняття, сутності та природи права // Юрист України. – 2011. – № 2. – С. 5-10.
32. Костицький В. В., Костицька І. О., Відповідальне представницьке правління як теоретико-правова основа формування і здійснення влади в умовах глобальних викликів. Підприємництво, господарство і право. – 2019. № 4. С. 289-294.
33. Костицька І. О. Юридична відповідальність парламентарія в системі відповідального представницького правління: конституційно-правовий аналіз : монографія. Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 440 с.

References

1. *Ankersmyt F. R.* Эстетическая политика. Политическая философия по ту сторону факта и сущности / пер. с англ. Д. Краlechкына; под науч. ред. Y. Borysovoi; Nats. yssled. un-t «Высшая школа экономики». Moskva Yzdatelskiy dom Vysshei shkoly ekonomyky, 2014.
2. *Энциклопедический словарь правовых знаний: Sovetskoe pravo* / red. V. M. Chkhykvadze. Moskva : Yzd-vo «Sovetskaia Entsiklopediya», 1965. S. 365.
3. *Sovetskiy Entsiklopedicheskiy Slovar*. 4-e yzd. Moskva : Sovetskaia Entsiklopediya, 1989. S. 1064.
4. *Griffiths G.* Representative Government in Western Europe in the Sixteenth Century. Oxford, Clarendon Press, 1968, un vol. in-8°, xviii-622 p.
5. *Ellynek H.* Obshchee uchenye o gosudarstve: Pravo sovremennoho gosudarstva / pod red. S. Y. Hessen. 2-e yzd., ysprav. y dopol. Sankt-Peterburh : N. K. Martymov, 1908. T. 1. S. 418.
6. *Manen B.* Pryntsyry predstavitelnoho pravleniya / per. s fr. Sankt-Peterburh : Evr. un-t v Sankt-Peterburhe, 2008. S. 16–56.
7. *Mediaryk D. V.* Vynyknennia i rozvytok idei politychnoho predstavnytstva u politychnii dumtsi Zakhidnoi Yevropy // Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu. 2012. № 9/2. S. 216-217.
8. *Mansfield H. C., Jr.* Modern and Medieval Representation // Representation / ed. by J. R. Pennock, J. W. Chapman. N.Y., 1968. P. 55-82.
9. *Zakomorna K. O.* Vidpovidalne pravlinnia v aspekti konstytutsiinoi reformy: ukrainskyi ta zarubizhnyi dosvid // Aktualni problemy derzhavnogo budivnytstva ta mistsevoho samoriaduvannia v konteksti konctytutsiinoi modernizatsii. Kharkiv: NDI derzh. bud-va ta mists. samovriaduvannia, 2016. S. 42.
10. *Kostytskyi V. V., Koban O. H.* Obmezhenia pravom zakonodavchoi ta sudovoi vlady: monohrafiia. Kyiv : «Vydavnychiy dim «ArtEk», 2017. 228 s.
11. *Boryslavska O.* Konstytutsiina reforma yak shliakh formuvannia v Ukraini konstytutsiinoi systemy obmezhenoho pravlinnia (na osnovi dosvidu yevropeiskoi modeli konstytutsionalizmu) // Pravo Ukrainy. 2014. № 7. S. 47–54.
12. *Savchyn M. V.* Konstytutsionalizm i pryroda konstytutsii : monohrafiia. Uzhhorod: Polihraftsentr «Lira», 2009. S. 266.
13. *Kostytsky V.* Scientific ideas, legal progress, scientific legal doctrine: searching for the optimal power model in the modern state // European science. Európska Veda. Scientific journal. Vedecký časopis, Podhájska, Vol. 4., 2019, pp. 47-50.
14. *Kostytsky V.* Local self-government as a separate branch of power in Ukraine: theoretical and methodological issue // Kostytsky // Sotsiologia prava. – 2019. – № 1-2 (26-27). – S. 27-34.
15. *Kostytska I. O.* Instytut prezidentstva v Ukraini: stanovlennia i funktsionuvannia / Teoretyko-pravovyi analiz. K. : Instytut zakonodavchikh peredbachen i pravovoi ekspertyzy. 2003. – 496 s.
16. *Kostytska I. O.* Institute of Presidency in Ukraine: Establishment and function. Theoretical and legal analisis. K.: Institute of Legislative Projections and Legal Expertise, 2003. – 74 p.
17. *Henkin L.* New Birth of Constitutionalism: Genetic Influence and Genetic Defects // Constitutionalism, identity, difference and legitimacy: theoretical perspectives / editor Michel Roseufeld: A conference on Comparative Constitutionalism: Theoretical Perspectives on the Role of Constitutions in the Interplay Between Identity and Diversity (January, 1993). Cordozo Law Review, 1994. P. 41-42.
18. *Krusian A. R.* Suchasnyi ukrainskyi konstytutsionalizm: monohrafiia. Kyiv : Yurinkom Inter, 2010. S. 62-63.
19. *Representation and Responsibility: Exploring Legislative Ethics.* Editors: Bruce Jennings, Daniel Callahan. New York : Plenum press, 1985. 332 p.
20. *Matthew Flinders.* Fifty Years of Representative and Responsible Government: Contemporary Relevance, Theoretical Revisions and Conceptual Reflection; Birch A. H. Representative and Responsible Government. 1964.
21. *Subbotyn N. A.* Predstavitelstvo v anhlo-amerykanskom prave : dyss. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.03. Moskva, 1983.
22. *Ankersmyt F. R.* Reprezentativnaia demokratyia. Эстетический подход к конфликту и компромиссу // Lohos. 2004. № 2 (42). S. 28.
23. *Ellynek H.* Obshchee uchenye o gosudarstve. 2-e yzd., ysprav. y dopol. S. Y. Hessenom. Sankt-Peterburh : Yzdanye Yuryd. knyzhnoho mahazyna, 1908. S. 429-430.
24. *Savelev V. A.* Kapytolyi SShA: proshloe y nastoiashchee. Moskva : Мысль, 1989.
25. *Kostytska I. O.* Polityko-pravova pryroda narodnoho predstavnytstva // Pravo Ukrainy. – 2006. – № 10. – S. 9-14.
26. *Kostytska I. O.* Konstytutsiino-pravovi osnovy statusu narodnoho deputata Ukrainy v systemi narodnoho predstavnytstva: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.02. Kyiv, 2010.
27. *Vasylchenko O. Yu.* Rozvytok instytutu narodnoho predstavnytstva v Ukraini: dys. ... kand. nauk z derzh. upr.: 25.00.01. Kyiv, 2017.
28. *Monteske Sh. L.* Yzbrannyye proizvedeniya / obshch. red. y vstup. st. M. P. Baskyna. Moskva : Hoslytyzdat, 1955.
29. *Pitkin H. F.* The Concept of Representation: Murphy Colleen, Gardoni Paolo, McKim Robert. Climate change and Its Imhacts. Risk and Inequalities. Springer International Publishiing, AG, part of Springer Nature, 2018 // <http://doi.org/10.1007/978-3-319-77544-9>. – P. 191.

30. *Shapoval V.* Polityko-pravova katehoriia narodnoho predstavnytstva: pytannia teorii // *Pravo Ukrainy*. – 2013. – № 5. – S. 13.
31. *Onishchenko N. M.* Problemy poniattia, sutnosti ta pryrody prava // *Yuryst Ukrainy*. – 2011. – № 2. – S. 5-10.
32. *Kostytskyi V. V., Kostytska I. O.*, Vidpovidalne predstavnytske pravlinnia yak teoretyko-pravova osnova formuvannia i zdiisnennia vlady v umovakh hlobalnykh vyklykiv. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo*. – 2019. № 4. S. 289 – 294.
33. *Kostytska I. O.* Yurydychna vidpovidalnist parlamentariia v systemi vidpovidalnoho predstavnytskoho pravlinnia: konstytutsiino-pravovyi analiz : monohrafiia. Kherson : Vydavnychi dim «Helvetyka», 2019. 440 s.

Костицький В. В., Костицька І. О. Про дві тенденції становлення відповідального представницького правління в сучасній державі

Автори поєднали свої попередні дослідження, присвячені проблемам народного представництва (І. Костицька) та дослідження народного представництва як форми реалізації влади народом, який розглядається не тільки як джерело влади, але й як суб'єкт влади, що обумовило виокремлення представницької влади (парламент, президент, місцеве самоврядування) і функціональної влади (виконавча влада – державна і самоврядна, судова влада, атестаційна влада і контрольно-наглядова влада) як нове бачення питань поділу влади (В. Костицький) у контексті реалізації відповідального представницького правління.

Автори виходять з того, що явище народного представництва та парламентського представництва зокрема, сучасний демократичний розвиток суспільства і держави немислимий без функціонування і подальшого вдосконалення системи представницької парламентської демократії, яка вбирає в себе ряд демократичних інститутів, пов'язаних між собою механізмом вільних, рівних, загальних, періодичних виборів, що відбуваються шляхом таємного голосування і проходять в атмосфері загальної політичної участі суб'єкта влади Українського народу – виборчого корпусу, що передбачає високий загальнокультурний рівень нації. У рамках саме такої парадигми розвитку суспільства і держави окреслився та викристалізувався сучасний концепт відповідального представницького правління.

Автори розглядають поняття, характерні риси та ознаки відповідального представницького правління. В статті також представлений короткий аналіз двох основних концепцій представництва: «концепції дії» та «концепції правових відносин», за якими згідно з першою представництво інтерпретується як діяльність, тобто сукупність дій, що полягають у здійсненні угод та інших юридичних дій однією особою (представником), який діє у межах повноваження від імені іншої особи – того, кого представляє (принципала), а за другою під представництвом вбачається система відносин, побудованих на правових нормах і спрямована на реалізацію інтересів і цілей принципала.

Досліджуються проблеми поєднання політичного представництва і правового представництва у системі влади, а також зарубіжний досвід, теорія і практика відповідального представницького правління на прикладі науково-теоретичного доробку відомих вчених та їх відображення у національному законодавстві різних держав. Автори приходять до висновку, що відповідальне представницьке правління може бути прочитане у сучасних умовах як одна із підстав посилення державно-правового впливу на перебіг суспільних подій в умовах нових глобальних викликів (змін клімату, масових переселень, світової пандемії, тероризму і т. п.).

Ключові слова: народне представництво, відповідальне представницьке правління, поділ влади, народ як суб'єкт влади, глобальні виклики, представницькі органи влади, функціональна влада.

Kostytsky V. V., Kostytska I. O. On two trends in the establishment of responsible representative governance in the modern state

The authors combined their previous studies regarding representative democracy and people's representation (I. Kostytska), as well as people's representation as a form of exercise of power by the people, with the people considered not only as a source of power, but also as a subject of power, leading to the separation of representative power (parliament, president, local government) and functional power (executive power – state and self-governing, judicial authorities, assessment authorities and supervisory authorities) as a new vision of issues of separation of powers (V. Kostytsky) in the context of the responsible representative governance. The authors assume that the phenomenon of people's representation and especially of parliamentary representation, as well as modern democratic development of society and the state is inseparable from the functioning and further improvement of the system of representative parliamentary democracy, which involves a number of democratic institutions, interconnected by the mechanism of free, equal, general and periodic elections by means of secret ballot voting and taking place in the atmosphere of general political participation of the subject of power of the Ukrainian people – the electorate, which implies a high nationwide cultural level. Modern concept of responsible representative governance has been outlined and crystallised within this paradigm of social and state development.

The authors examine the concepts, characteristics and attributes of a responsible representative governance. The article also provides a brief analysis of two basic concepts of representation: the «concept of action» and «the concept of legal relations»; the first concept interpreting representation as an activity, namely a set of actions consisting in the implementation

of agreements and other legal actions by one person (the representative), performed within the scope of authority on behalf of another person – the person he represents (the principal), whilst the second concept provides for a system of relations founded on legal norms and aimed at realisation of the principal's interests and goals.

This research also covers matters of combining political representation and legal representation in the system of powers, as well as relevant foreign experience, theory and practice of responsible representative governance on the examples of theoretical achievements of famous scholars reflected in the national legislation of different states.

Keywords: people's representation, responsible representative governance, separation of powers, people as the subject of power, global challenges.

DOI: 10.33663/2524-017X-2020-11-3

УДК 349.2(477)

*Ольга Федорівна Андрійко,
завідувач відділу проблем державного
управління та адміністративного права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України*

*Володимир Петрович Назребельний,
заступник директора по науковій роботі
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук,
член-кореспондент НАПрН України*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ДОКТРИНА І СУЧАСНЕ АДМІНІСТРАТИВНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Постановка проблеми. Важливою складовою будь-якою наукового дослідження (у тому числі дослідження як сукупності наукових знань про адміністративно-правову доктрину) є пізнавальні аспекти, що дають можливість розглянути досліджуване явище в процесі його розвитку, змін і здобутків та особливості формування. В процесі такого дослідження є можливість виявити і проаналізувати становлення та розвиток такої галузі права, як адміністративне право. Даний підхід дає можливість узагальнити теоретико-правові дослідження, що проводилися в минулому, встановити особливості доктринального розвитку галузі адміністративного права на сучасному етапі розвитку, спрямувати результати теоретичних наукових досліджень у практику створення відповідного адміністративного законодавства.

Актуальність наукового пізнання закономірностей сучасного розвитку галузі адміністративного права обумовлено особливостями цієї галузі права, яка розвивається під впливом різноманітних факторів політичного, державно-правового і громадського життя і набуває нових сутнісних характеристик.

У демократичному суспільстві, яке сьогодні будується в Україні, наука адміністративного права має формувати нові форми і напрями державного управління, діяльності органів виконавчої влади, подальшого створення якісно нового правового режиму регулювання відносин як у самій системі виконавчої влади та з іншими державними інституціями, так і відносинах з громадянами та господарюючими суб'єктами. Адміністративному законодавству належить важливе місце у правовій системі України, оскільки воно забезпечує реалізацію державної політики у відповідній сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми і шляхи розвитку науки адміністративного права останні двадцять років активно досліджувалися вченими-адміністративістами, кожен